

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Олександра МАРІНА на дисертацію Ілони ФЕДИШИН та тему: «Кримінально-правова охорона державних та громадських діячів в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 Право)

Актуальність теми дослідження. Варто погодитись з авторкою у тому, що одним із головних чинників стабільності сучасної України, враховуючи умови війни, є створення надійної системи захисту вищих посадових осіб від кримінально-протиправних посягань, яка є не лише гарантією безпеки представників влади, а й запорукою ефективного функціонування державних інституцій, що підтримують життєздатність держави в складних умовах зовнішніх загроз і внутрішніх викликів. Під час повномасштабного вторгнення очевидним для суспільства стало те, що загрози для вищих посадових осіб держави, а також представників громадськості є цілком реальними, а їх наслідки можуть мати вплив на кожного громадянина України.

Незважаючи на приділену у доктрині кримінального права увагу висвітленню окремих проблем протидії посяганням на життя державного чи громадського діяча, системного аналізу кримінально-правової охорони таких осіб до сих пір не здійснено. Саме тому відповідне дослідження є доцільним та актуальним, сприятиме комплексному тлумаченню кримінального законодавства в контексті кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з посяганням на діяльність державних та громадських діячів в Україні. У рецензованій роботі сформовано науково обґрунтовані шляхи вдосконалення законодавства України щодо кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів, що сприятиме, ефективності правозастосування у цій сфері.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Рецензована дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в Україні, в якому сукупність кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державного чи громадського діяча

аналізується як система. Завдяки цьому дослідженню розроблено ґрунтовні пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства в цій частині.

Проведене автором комплексне дослідження питання кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів дало дисертантові можливість сформулювати ряд пропозицій щодо удосконалення положень чинного законодавства, а також практики його застосування.

До найбільш вагомих положень наукової новизни слід віднести те, що автором уперше: а) що досліджувані склади кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державного та громадського діяча об'єднує безпосередній об'єкт, який у ст. ст. 344, 346, 351, 351-1, 351-2 КК України є основним безпосереднім, а в ст. ст. 112, 163 КК України – додатковим безпосереднім об'єктом, позаяк у будь-якому разі при вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 112, ч. 2 ст. 163, ст. 344, ст. 346, ч. 1 ст. 351, ст. 351-1, ст. 351-2 КК України, є загроза завдання або безпосереднє завдання шкоди суспільним відносинам, які забезпечують безперешкодне виконання державними та громадськими діячами своїх повноважень; б) виокремлено поняття кримінального правопорушення, що посягає на діяльність державного чи громадського діяча, а також сформульовано їх класифікацію за основними критеріями: об'єктом кримінально-протиправної спрямованості; характером діяння; ступенем тяжкості; колом потерпілих; віком суб'єкта; в) виділено, що підхід реалізований в Проєкті КК України станом на 14.09.2023, який водночас не передбачаючи виокремлення самостійних складів кримінальних правопорушень, проте через закріплення «спеціального» потерпілого як ознаки, що підвищує тяжкість кримінальних правопорушень, забезпечує комплексну та ефективну кримінально-правову охорону діяльності державних діячів.

Положення дисертації, якими удосконалено наявні у науці кримінального права підходи та позиції набули подальшого розвитку а також наділені достатнім ступенем наукової новизни.

Структура роботи, відповідність мети роботи поставленим завданням, обсяг опрацьованих наукових та емпіричних джерел, намагання висвітлювати

авторську позицію а також критично аналізувати положення практики дослідження кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення, виступають підтвердженням достатнього рівня аргументованості та достовірності результатів дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності.

Дисертаційна робота виконана на належному теоретичному та науковому рівні. План роботи складено логічно та послідовно, він достатньою мірою дає можливість проаналізувати об'єкт дослідження та розкрити предмет дослідження. В першому розділі узагальнено стан розгляду питання кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в доктрині права з метою визначення дискусійних питань, щодо яких відсутня однастайність або ж простежується варіативність думок та неоднозначність їхнього трактування. Аналіз наукового доробку засвідчив, що здебільшого вчені досліджували цю проблематику відособлено, щодо окремого складу кримінального правопорушення, а не розглядали як систему протиправних посягань на державну та громадську діяльність. В той час як на дисертаційному рівні в Україні немає комплексних системних напрацювань із зазначеної проблематики. Підсумовано, що система спеціальних норм, які встановлюють відповідальність за посягання на діяльність державних чи громадських діячів, мають на меті забезпечення ефективного механізму охорони функціонування органів державної влади та політичних інститутів. Другий розділ присвячено ґрунтовному юридичному аналізу складів кримінальних правопорушень проти державних та громадських діячів. Розглянуто об'єктивні (об'єкт, об'єктивна сторона) та суб'єктивні ознаки (суб'єкт, суб'єктивна сторона) цих складів, виокремлено їхні концептуальні недоліки та запропоновано шляхи їх удосконалення. Зроблено висновок, що, попри різні родові об'єкти досліджуваних складів кримінальних правопорушень, їх об'єднує безпосередній об'єкт – суспільні відносини, які забезпечують безперешкодне виконання державними та громадськими діячами своїх повноважень. Підтримано концептуальне скорочення переліку державних діячів. Запропоновано

доповнити ст. 112 КК України вказівкою на близьких родичів та членів сім'ї, зазначених у статті осіб, як потерпілих, а також у ст. ст. 112, 344, 346 КК України – на осіб, які тимчасово виконують обов'язки державного чи громадського діяча. У третьому розділі розглянуто особливості кримінально-правової кваліфікації та реалізації кримінальної відповідальності за правопорушення, що посягають на діяльність державних та громадських діячів в Україні. Удосконалено положення про співвідношення досліджуваних кримінальних правопорушень з іншими нормами Особливої частини КК України. Основними розмежувальними ознаками є родовий об'єкт кримінального правопорушення, коло осіб, які є потерпілими від цих кримінальних правопорушень, суб'єктивне ставлення суб'єкта до діяльності потерпілого. Синтезовано доктринальні підходи до кримінально-правової кваліфікації аналізованих кримінальних правопорушень. Детально досліджено санкції статей, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на державних та громадських діячів у зв'язку з їх діяльністю, відповідно до вимог системності та пропорційності. Узагальнено, що більшість досліджуваних санкцій відносно визначені, альтернативні, що дає змогу судам індивідуалізувати покарання.

Наведене дає можливість констатувати факт того, що дисертація Ілони ФЕДИШИН є самостійним та оригінальним дослідженням, в результаті проведення якого сформульовано низку обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування. Методологія дослідження відповідає його предмету та завданням. Обрана сукупність методів наукового пошуку становить собою поєднання загальнонаукових та спеціальних методів та використана у поєднанні.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що основні результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у науково-дослідній діяльності – основні положення роботи можуть стати теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення питань, пов'язаних із кримінально-правовою охороною діяльності державних та громадських діячів в Україні (Акт впровадження результатів дисертації у наукову діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ від 05.03.2025 № 3); у

правотворчості – запропоновані шляхи вдосконалення кримінального законодавства України можуть бути враховані при підготовці змін і доповнень до КК України; у правозастосовній діяльності – розроблені рекомендації можуть бути використані компетентними органами під час вирішення питань, що виникають при кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганнями на діяльність державних та громадських діячів; в освітньому процесі – під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право» та інших кримінально-правового циклу, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичної літератури (Акт впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 05.03.2025 № 13).

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові висновки та положення, які містяться у дисертації достатньо повно обнародовані у фахових публікаціях та апробовані дисертантом. Кількість та науковий рівень підготовлених та опублікованих наукових праць відповідає вимогам, які ставляться до оприлюднення результатів дисертацій. Основні результати дисертації опубліковано у чотирьох наукових працях, опублікованих у наукових фахових виданнях України з присвоєнням категорії «Б», та шести тезах доповідей.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації не виявив текстових запозичень та інших фактів порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження. Дисертація Ілони ФЕДИШИН містить положення, які викликають у рецензента зауваження та запитання, а також потребують додаткового аргументування. Під час захисту доцільно почути детальну позицію автора роботи щодо таких питань рецензента:

1) Певне питання викликає використання авторкою такого незвичного для кримінально-правових досліджень прийому, як прагматичний метод. Велика українська енциклопедія визначає його як метод, що має на меті вивчити проблеми комунікативного моделювання тексту, його прагматичної природи та основної функції посередника між автором та читачем. Вивчення тексту роботи

мені особисто, не дав повної уяви про те, як саме такий методи було використано? Звернення до тексту вступу до роботи, в якому авторка вказує, що він є «...методологічним підґрунтям цього дослідження, адже застосовувався як конструктивний чинник пізнання кримінально-правової охорони діяльності державного та громадського діяча в Україні та її прикладного потенціалу (усі розділи)» - так само не дає відповіді. Якщо можна під час захисту почути конкретні приклади використання цього методу дослідження.

2) Серед положень новизни, авторка зазначає, що нею у роботі доведено, що кримінальні правопорушення, які посягають на діяльність державного та громадського діяча, є системою, основними ознаками якої є цілеспрямованість, якісна визначеність, цілісність, відмежованість від зовнішнього середовища і взаємодія із зовнішнім середовищем, гетерогенність тощо, а також обґрунтовано її істотні системоутворювальні елементи: потерпілого як ознаку об'єкта, діяльність потерпілого, суб'єктивне ставлення суб'єкта до діяльності потерпілого. Виникає питання, чи всі групи кримінальних правопорушень, в яких потерпілим виступає якийсь потерпілий, є системами? Як співвідносяться такі системи? Як така система взаємодіє із системою кримінального права в цілому? І, нарешті, яке прагматичне значення використання такого підходу?

3) Також, серед положень новизни є цікава сентенція: «підхід реалізований в Проєкті КК України станом на 14.09.2023, який водночас не передбачаючи виокремлення самостійних складів кримінальних правопорушень, проте через закріплення «спеціального» потерпілого як ознаки, що підвищує тяжкість кримінальних правопорушень, забезпечує комплексну та ефективну кримінально-правову охорону діяльності державних діячів». Авторка зазначає про «ефективну кримінально-правову охорону». Звідси закономірне питання: яка кримінально-правова охорона може бути визнана ефективною, на підставі яких критеріїв і, якщо ви оцінили потенційну ефективність підходу, запропонованого розробниками у проєкті КК, то чи дана така оцінка чинному стану кримінально-правового регулювання і на підставі яких критеріїв?

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження, рекомендації та міркування, поставлені запитання є підставою

насамперед для дискусії в ході захисту. Вони свідчать про складність проблеми та дискусійний характер підходів до її вирішення та не змінюють загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Враховуючи наведене вище, можна зробити висновок, що дисертація Ілони ФЕДИШИН є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – розв’язання проблем кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в Україні.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її авторка – Ілона ФЕДИШИН – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної
лабораторії вивчення проблем
протидії торгівлі людьми ННІ
ПФПКП Львівського державного
університету внутрішніх справ**

Олександр МАРІН